

LIDT AF  
HARNDRUP SOGNS HISTORIE  
OG MÅTTEBINDERIET.

af Rasmus Damkjær.

---

ISSN 0901-4020

---

**PUBLIKATION NR. 10 1980  
LOKALHISTORISK ARKIV  
FOR EJBY KOMMUNE**

---

## LIDT AF HARNDRUP SOGNS HISTORIE

som ældre folk har fortalt mig, og som andre har forsket og nedskrevet.

Af Rasmus Dankjær.

Jeg har tit stillet mig det spørgsmål: Hvorfor har et sogn, der ikke hører til de store i areal, og som har en ringe jordkvalitet, fået og kunnet fastholde en befolkning, som er langt større end sognene med de gode jorder sydpå i kommunen?

Der er i hvert fald to svar på dette spørgsmål: Det ene ligger i den danske folkekarakter, som her har haft gode muligheder for at vise sig fra sin bedste side, når tiderne er gået folket imod. Tænk på 1864 og sammenholdet i tiden efter 1940.

En romer skrev om danskerne for over 1000 år siden: "Bedre var det for dem at leve som slaver i Rom, end her hvor de om sommeren må tørre dynd til brændsel for at holde deres tarme tørt om vinteren. Disse folk vil hellere leve i dette umenneskelige klima end miste deres frihed".

Historikeren Hoffmann Bang beklager sig over, at unge folk bosætter sig i Harndrup. Her må de leve en kummerlig tilværelse, frem for at søge til herregårdene, som manglede arbejdskraft. Dette var i tiden 1800-1840. Der var dog den

hage ved arbejdet på herregårdene, at da bønderne fik deres frihed med stavnsbåndets ophævelse i 1789, og dermed også herremandens ret til at revse sine folk, straffe dem med træhesten og hundehullet m.m. blev afskaffet, ja, så bestod denne ret over for husmænd, daglejere, karle og piger lige til op omkring 1870.

Folk søgte altså til Harndrup, og det gav en befolkningsforøgelse fra 400 mennesker i år 1800 til 750 mennesker 50 år senere.

Hvorfor kunne man frit bosætte sig i Harndrup, når der var lukket andre steder? Og hvordan kunne man skaffe sig det daglige brød?

Det vil jeg prøve at besvare i det følgende. Årsagerne må, hvor mærkeligt det end lyder, søges i, at jorden i sognet ikke er særlig god! Her i sognet begynder jo den store række af bakker, som slutter ved Fåborg ("De Fynske Alper"). Bakkerne består her af sten og grus. Nord for ligger jorden aflejret hulter til bulter: ler, sand, mergel, moser og enge. Der findes næppe en hel mark med jord af nogenlunde god kvalitet. Efter den gamle jordbedømmelse med 7 slags jord ses det, at her var kun byg-, hvare- og boghvedejord, endda mest det sidste.

Det var en jord, som ingen herremand havde interesse i på den tid, da fæste-væsenet blev udbredt; navnlig da gårdene her var små: 20-30 tønder land. Det var det man forstod ved "halvgårde". Det vil sige, at disse gårde kunne stille med et halvt plovspand. Til et plovspand krævedes 6 heste, så for at

få 6 arbejdsføre heste, skulle man mindst have 8-9 heste med føl og plage. Hertil skulle man råde over mindst 50-60 tønder middelgod jord.

Harndrup by ejedes af Kærsgård, Holsegård, Sandagergård osv. Dette kan ses på det gamle matrikelkort over Harndrup fra 1779. Følgen blev, at gårdene i Harndrup blev det, man kaldte "strøgods". Gårde, som man efter bondefrigørelsen tidligst fik bortsolgt. Dertil kom, at udskiftningen blev meget dårlig. For at alle kunne få del i både god jord og dårlig jord, eng og skov, ja, så blev resultatet, at bonden fik sine jorder spredt over hele sognet. Sjældent under fem forskellige steder og tit mere end 4 km's afstand mellem gård og jord. Hvis man så bortsolgte jorden længst væk, fik man penge til at købe gården fri.

De mest driftige flyttede ud på overdrevet og byggede nye gårde, men fælles for både gårde og husmandssteder var, at de var for små. Dertil kom, at husmændene manglede trækraft, således at de nu blev afhængige af den gårdejer, som pløjede deres jord. Hjælpen skulle betales med arbejde, og her var næsten ingen grænser for, hvor meget man forlangte.

Det var kummerlige forhold. Ved siden af jordbruget havde mange husmænd derfor også et håndværk. Navne på steder og huse fortæller derom: Skemanden, Klinkehuset, Pottemageren, Bøssemageren, Bødker, Smed osv. På et vist tidspunkt var her 11 vævere, hvilket tyder på, at man har produceret tøj til videresalg dels til Nordfyn og dels til eksport til Hamborg. Man vævede bl.a. dynevår.

Også smågårdene havde brug for ekstra indtægter, når kun

halvdelen af f.eks. 22 tønder land kunne tilsåes. Resten var eng, mose og skov. I gode år gav jorden ikke mere end 3 - 4 fold; én skulle bruges til udsæd, hvorefter man så kun rådede over ca. 30 tønder korn til brød, gryn, malt til mennesker, foruden hestene, der også skulle have korn for at trække den tunge hjulplov.

Disse vanskelige vilkår betød, at man så sig om efter noget, der kunne give lidt kontanter. Det blev frugtavl, hør, tobak og navnlig humle. Frugtavl var en af de ting, Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab belønnede, og her er en mand ved navn Jørgen Jensen, Berlin, nævnt sammen med Lykkegaard, Rydskoven, Fjeldsted. Det er omkring 1796. Æblerne blev for det meste brugt til most. Det var nødvendigt at drikke meget for at døde det salte kød. Kunne man så drikke most fire måneder om året, så sparede man et par brygninger øl og dermed korn, som kunne sælges. Det var anseelige mængder most, et par æble- og pæretræer kunne præstere, men en del blev spist frisk.

Her kommer så ind i billedet, at Frederik d. III. byggede fæstningen Fredericia, idet der her efterhånden blev et marked for frugt og grønt. Og hermed blev der plads til den tredje gruppe af folk i sognet: dem der handlede og transporterede varer. Der er beretninger om folk, der med trækvogn med hund til hjælp gik til Fredericia. De startede ved firetiden om morgenen fra Harndrup, og på vejen hjem tog de om ad Båringvig, hvor de købte fisk, som de solgte på vejen hjem.

Dette: at være frie folk, havde sin pris. Intet arbejde var for hårdt, og intet var for dårligt. således foretrak mange at grave deres jord selv fremfor at være afhængig af sin pløjemand. En ejendom med 4 tønder stiv lerjord blev gravet med spade (Henry Madsen, Berlin nr. 6). Eller man opkøbte selvdøde dyr for hudens skyld og tjente til føden på denne måde. Smugkro drev man også. Det fortælles, at på en af disse smugkroer blev en gæst slået ihjel og gravet ned i haven.

Da Rugårds Landevej efter 7-årskrigen 1807-14 blev gjort i stand og rettet ud, blev der en hel del smalle jordstykker, som hurtigt blev bebygget med huse. I et af dem, nr. 4, var der en kone, som havde pøgeskole. Her kom børnene ud og lærte at stave og tælle, før de skulle i den rigtige skole, og så tjente hun et par håndører derved. Husmand Bækkelund, Fjellerupvej 13, havde en friskole ved siden af, at han var kreaturhandler. Der var også en klog kone - andre kaldte hende for heksen - som boede i Harndrup Skov nr. 11.

At købe en grund og bygge et hus var dengang som nu besværligt, når pengene var små og indtjeningen lille. Det fortælles, om et hus (som vi vel i dag ville kalde en hytte), der lå på Rugårdsvej mellem 5 og 7. Det var et 2-fags hus, dvs. at hvis fagene blev gjort så store, som lægterne kunne holde, i stedet for de normale 2 alen, kunne der blive et "hus" ud af det. Fagene kunne trækkes ud til 3 alen. På denne måde blev et "2-fags hus" til et hus på 4 meters længde og tilsvarende bredde, hvilket gav ca.  $16 \text{ m}^2$ . Senge var fire stolper bannet i jorden med brædder uden om og fyldt med halm. Som dyne

brugtes en sæk af de store beregnet til hømle fyldt med bøg-  
geløv!

Jeg har nu nævnt en række måder, man kunne trjen til det  
daglige brød ved. Jeg vil i det følgende beskæftige mig med  
måttebinderiet, som også var et forsøg på at skaffe sig en  
ekstrafortjeneste, og som en tid fik karakter af industri.  
I sognet blev der dyrket meget rug på den magre jord, så man  
havde altså råmaterialet. Samtidig havde gartnerne brug for  
måtterne til afdækning i deres drivbænke.

## MÅTTEBINDERIET i HARNDRUP og omegn.

Af Rasmus Dankjær.

Halmmåtter til afdækning af mistbænke og drivhuse var gartnerne som regel selvforsynende med indtil Første Verdenskrig. Efter denne tog gartneriet rigtig opsving, da man gik fra torvehandel til auktionssalg, og samtidig gik man over til at købe sit afdækningsmateriale. Da man i Harndrup allerede havde et binderi (Boltdt's), henvendte man sig så her, og dette blev grundlag for en industri. Den første, der begyndte at annoncere med måtter til salg, var Marius Hansen i Brønderup 1903. Højdepunktet i produktionen var fra 1940 til 1960, men også årene 1920-40 havde stor produktion. Produktionen begyndte hvert år d. 1. oktober og sluttede 1. marts.

Det var arbejdsmænd, håndværkere, husmænd og mange kvinder, der var beskæftiget, og det var en god hjælp til at komme over vinterens smalhans. Det var jo dengang med meget arbejdsløshed, og ingen af dem var arbejdsløshedsforsikret.

Måttebinderne kunne opnå en dagløn ved binderiet, men dertil kom, at der ofte ikke fandtes arbejde, så daglejen var hypotetisk. Prisen pr. måtte var i begyndelsen 22 øre og



sluttede med 2 kr.<sup>+) Det var almindeligt, at en binder kunne nå 14 til 16 stykker, nogle kunne nå 18 og to særlig rappe 24 måtter på en 9 timers arbejdsdag. Kun halvparten af måtterne blev bundet i binderierne, resten rundt om i udhuse og kældre hos folk privat.</sup>

Men mange andre fik deres udkomme deraf. Der blev læsset mindst en jernbanevogn daglig, navnlig til København, men også til Norge. Byens vognmænds 4 vogne var fuldt beskæftiget med at hente halm fra Nordfyn, Hindsholm, Kerteminde-, Nyborg- og Svendborgegnen. Det var tit vanskeligt at skaffe halm nok, men så kom halmribbemaskinen ("Faxe") og løste dette problem. Denne maskine kunne klare dobbelt så meget med to mands betjening, som de gamle med fem mand.

Det store forbrug af måtter skyldtes for en vinterbyggeriet, hvor man brugte måtter som afdækning for frost.

Men midt i halvtredserne kom maskinen, der kunne binde måtter, og plasticmåtterne holdt sit indtog på byggepladserne og gartnerierne. Og dermed er denne hjemmeindustri bragt til ophør. Der laves kun nogle få tusinde til altaner og deslige.

Tallene over beskæftigede ved måttebinderiet er ikke præcise, men 133 er ikke for højt, snarere 150, siger min indberetter, Hans Skovhus Nielsen, Harndrup. Hans Skovhus er søn af N. Skovhus Nielsen, og han har selv været med i fabrikationen.

---

<sup>+) I 1903 var daglønnen ca. 1 kr. Måtteprisen var 10 øre.</sup>

Oplysninger om måttebinderiet i Harndrup, Brenderup og Hårslev sogne.

Årsproduktionen pr. mand: 15 måtter om dagen i 150 dage =  
ca. 2.250 stk.

Sted:	Navn:	Folk i arbejde	Årsproduktion:
	Boldt, igangsætter		
Vindebjergvej 12, Harndrup	Olaf Sørensen Georg Sørensen	12	27.000
Stengade 21 Harndrup	N. Skovhus Nielsen	40	90.000
Rugårdsvej 94 Harndrup	Thurø Jensen	3	6.750
Graderupvej 10 A, Harndrup	Christian Vigsø	5	11.250
Harndrup Skov 22, Harndrup	Thorvald Jørgensen	3	6.750
Rugårdsvej 67 Harndrup	Kristian Jørgensen	20	45.000
Hårslev sogn:	Peder Pedersen Nymark	25	56.250
Brenderup sogn	Marius Hansen	20	45.000
	Anders ? Uglehusene	5	11.250
I alt om året:		133 folk,	300.000 måtter.

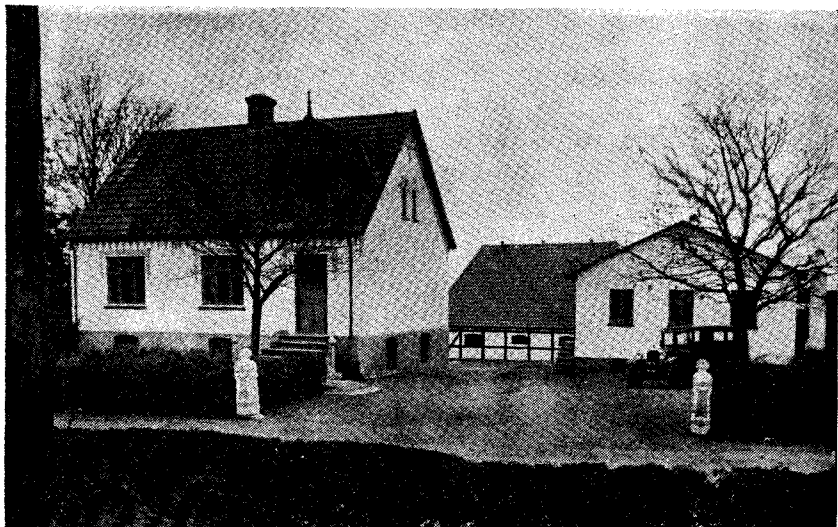
En måttebinder måtte være rap på fingrene for at tjene en dagløn. En måtte er som regel 3 alen lang og 2 alen bred. Der er 6 langsgående tråde, hvorpå halmen bindes i "bind". Der går 72 "bind" på en måtte, hvilket svarer til 144 totter halm, som bindes med rodenden ud til siden, altså toppen ind mod midten. 30 minutter til hver måtte med 144 totter halm, giver ca. 12-13 sekunder til at tage to totter halm, lave et bind og binde 6 knuder.

Der var to arbejdere, der kunne binde en måtte på 20 minutter, altså ca. 9 sekunder pr. bind.

Bagefter skulle måtten renskæres, og garnspolerne skulle fyldes op.

---

# HALMMAATTER



MAATTEFABRIKEN

»**SOLHØJ**«

---

HARNDRUP . FYN . TELEFON FJELLERUP 32

Brochure fra Måttefabrikken "Solhøj"